

ГОЈКО ЧЕЛЕБИЋ (Титоград)

КОСОВСКА МАРГИНОГРАФИЈА
(драматичари маргинографи)

I

Накану, када се, наиме где се за неко излагање (за некога), на скуповима попут овог, каже да је »промашио тему« – ту би се накану могло оспоравати у много случајева. Бићу јаснији: тема »Косово у књижевности у Црној Гори« практично се не може промашити. Прекосовски и косовски средњовековни књижевни документи, срећно названи рецензијом нашег савременог језика, дотле очевидно конкретизују фрагментаризацију ондашњих облика, да је косовска рецензија језика постала чудесна ризница кратких драмских форми. Ова се, међутим, фрагментаризација, сликовито речено *федерализација форме* не може посматрати изван једног широког објективног корелатива – наиме, бизантске литературе са освртом на средњовековне западне провинције, рецензије, колевке много столећа млађег – српскохрватског језика. Како, дакле, вредновати фрагментарне књижевне документе рецензије једног језика, ако не у оквиру објективног корелатива, чији образац граде епоха и жанр.

Ондашње балканске православне провинције, где и данас седимо (на раскршћу трију религија!), одржале су, па чак и продужиле, сходно специфичним околностима, пре свега д`бне, менталне и усмене природе, традицију једне својеврсне књижевно-документарне травестије.

II

Кратак текст који читам носи наслов: Косовска маргинографија; а поднаслов: Драматичари маргинографи. Шта је маргинографија? Ову наизглед смушену кованицу добијам када уз именицу *маргина* додам грчки глагол *ирафеин* (писати). Маргина је празан простор на папиру крај текста: простор накнадно испуњен писмом које се доводи у интензиван однос са постојећим »леgitимним« текстом. А ко су маргинографи? Реч је очевидно о писцима извесног поджанра драме или чак драмског под-поджанра одређеног климатског и д`бног расположења. Медијевалну књижевност створену на територији данашње Србије и Црне Горе која се може уписати у позну византско-славенску маргинографију посматрам сасвим у експерименталном духу и тада њен формални допринос у постмодернистичком тумачењу добија све шире размере. Данашње интересовање за заборављене кратке форме, а сходно скепси према традиционалној књижевној графици, према блоковима и контингентима речи, који се преносе из века у век мењајући само календарску нумерацију, то интересовање свакако лежи изван класичне сценаристике, где спадају епичари, лиричари, реторски прозаисти, хагиографи, буколичари, биографи, драмски песници, киклички епичари, елегичари, сатиричари, комедиографи. . . Српски песник Доментијан (у примеру своје драмске песме »Да ли ће ово бити истина или не« без двојбе драматичар маргинограф!) врло добро разликује *коменшар*, данас можемо рећи сценско едукативно упутство или дидаскалију, од говорне норме која је код њега уобличена милошћу неке врсте онтолошких питалица. Трећину овог његовог сасвим кратког говора о свету заузима поука у реторској прози, те би се, гледано кроза светло удела у сценарију, могао назвати мајстор дидаскалограф. Песму »На земљу падам«, Константина Млађег, његовог српског претходника¹ из 9. века, сценски употребљивом у облику какав јесте, не чини ништа друго до формално и садржајно јасно разграничени коментар и дијалог. Постоји данашња тачка употребе књижевности и њу треба поштовати. Српски драмски биографи врло су изазовни са гледишта савремене позоришне технологије. Иста је ствар и са Дукљанином, са

обе његове верзије, дакле и са преводом »Летописа« са латинског и са латинском верзијом која је на овај или онај начин верзија *булаиша*.

III

Писци уврштени у ових пар стубаца преренесансне маргиналне драматургије климатског подручја Хеладе и Бизанта са западним провинцијалним границама рецензије нашег језика нису дакле само »глосографи«, »бурлескографи«, »компилатори«, »енкомиастичари«, »педерографи« или »глаголари«; прецизније, они то јесу дотле докле се њихов удео у концепцији сценске употребне књижевности мери аршинима формалног доприноса. Постмодернистички драмски писац ће приметити да понешто може да дугује храбрости тих мајстора. (Травестија њихових кратких форми са освртом на трагично прекинути замах медијевалне књижевности Косова овде је пописана ради каквог-таквог прегледа упрошћено и стручно.) Грци су врхунски травестити кратких форми. Један *акцентиограф* обрадио је 60.000 речи. *Пејанографа*, молиоца заштите од зла или њеног похвалника, није лако разликовати од *химничара* или *енкомиастичара*, који је славио атлетичаре речима удешеним за хор. *Коншакшичар* је бизантски химничар, али онај који даје поучни, дакле драмски увод. По томе су му слични српски литургијски писци Антоније Рафаил Епактит и Данилов ученик: прву трећину својих минимализованих »комада« они пишу уводничарски упитно, у прози, а остало у дијалогизованом стиху. Бизантинац Пахимер придружује се овим травестичарима тако што се у свом *комиендиуму* помаже парафразама, писмима, стиховима, фрагментима. Антигон из Еубоје, путник и авантуриста, писао је о најчудеснијим згодама и међу савременицима је назван *ипарадоксографом*. *Флиакографи* су кратко и јасно фарсописци. Теофилакт Охридски (11. век) био је хомиличар гномограф, а Манојло Москопољац, нешто старији од косовске битке, парафраста метакреативац. Врсник косовске трагедије, Григорије Синајит – хезихаста повељограф. Његов савременик Константин Хермонијак – алегоричар парафраста, а даљи савременик, такође косовски врсник, Манојло Холобол – технопагнограф, што ће рећи игрописац који је стиховима образовао графичку слику теме. За нас толико важни Константин Филозоф био је химнограф. Преткосовски родоначелник Пандех – апокалиптичар. Данило Старији Пећки је драмски биограф са косовског прелома из 13. у 14. век. Много година, чак и векова

старији Андреаци из Котора, у овој средњовековној маргинографији слови као повељограф биограф. Ученик Данила Пећког, а то је већ зрели четрнаести век и косовска трагедија, дидаскалограф; његови стихови у едукативној драмској форми сценски су изванредно употребљиви. Раваничанин Трећи је дидаскалограф и апокрифограф, 14. век. Нешто старији Андоније Рафаил Епактит, српски литургијски писац, у ствари је енигмограф дидаскалограф. Наш први књижевни критичар Теодор Граматик био је химничар. Поп Дукљанин из Крајине, наше горе лист, драматичар биограф. Његов земљак Трифун Бизанти из Котора, по свој прилици последњи маргинограф косовске епопеје, који ју је дакле надживео, био је епистолограф. . .

IV

Један *интензивирани слој* попут евентуално сређеног бизантског слога кратких форми придружује се оглашавању свршетка доминације недодирљивог жанра управо у књижевности (нашој) која се ипак ни дан данас не може решити секташке клице рођене у свом средњовековном дојеначком добу. Док се могла написати, трагедија се писала захваљујући помирењу са жанром. Данас, међутим, нема трагедије. Ко је трагичан? Нико. Чак ни Диктатор. Он најмање. Интензивирање бизантског слога маргиналних форми помоћу гестичког корелатива наговештава себе почев од познате опаске »Нама пристоји још само комедија« па све дуж обале љуштења и згушњавања графичке масе до ушћа преосталих врло драматичних речи *Не волим* и *Не мислим* што нас вребају сутра. Знам, тачније, наслућујем шта је то у нашој средњовековној књижевности што је чини нагонском. Њихов страх од метакреације увек се јавља истовремено са представом о предодређености и заступа их често на један комичан начин. Ако је ставимо наспрам екстравагантне процесне драматичности, рецимо наспрам Елизабетинаца, канонска духовна књижевност уместо процесне живости испољава становиту процесну лењост. Зато су у бизантској маргинографији несрећно заобиђени највећи историјски процеси, онај Јовану Златоусту, што га је водио Теофил из Александрије, и онај Исусу Христу, што га је водио Понтије Пилат. Сличну судбину, дакле, дели маргинографија косовске рецензије нашег језика: исламском експанзијом заустављена – покосовска маргинографија.

Gojko ČELEBIĆ (Titograd–Prague)

A KOSOVO MARGINOGRAPHY
(dramatists – marginographers)

(S u m m a r y)

The essay *A Kosovo Marginography (dramatists – marginographers)* represents an alternative attempt to examine the shortest theatrical forms, the textual structure of which represents the shortest literary forms from classical Greek literature to medieval Serbian literature.

In the more recent dramaturgy of the world, we find a match to such a dramaturgical directing practice in the work of Samuel Becket and of the great contemporary German dramatist Heinrich Müller.

